

Հ. ԱԼԻՇԱՆ ՈՒ ՄԵՂՈՒԱԾԱՂԻԿ

ՄԱՂԻԿՆԵՐՈՒ աշխարհին մէջ 1887-էն ի վեր մեր բանաստեղծ Նա-հապետին մասնաւոր ուշադրութիւնը զրա-ւած էր յատկապէս Մեղուածադիկը:

Ինչ որ կ'երևի՝ առաջին անգամ Հ. Մ. Նուրիխան վարդապետէ լսեր է անոր գոյութիւնը Պոնտոսի գաւառին շրջակայ բլուրներուն վրայ՝ մեղուանման գու-նագեղ տեսքովը: Այս պարագան այն-ձեան զինքն հետաքրքրած էր՝ որ առիթ չէր կորսնցներ իր թղթակցութեանց մէջ... հարցումներ ընելու, տեղեկութիւններ ու-գելու ու մինչև իսկ արմատներ խնդրելու:

Դիւրին է ենթադրել որ այդ եզակիան բոյսը իր բանաստեղծի յատուկ ուշադրու-թեան առարկան պիտի ըլլար. Հ. Ալի-շանի պատկերաւից մտքին ու սրտին դաշնակաւոր ցոլացումներուն պիտի կա-րենար յարմարապէս միանալ նաև ծաղ-կին թովըր:

1885 զեկտեմբեր 28-ին՝ վերոյիշեալ վարդապետէն կը խնդրէր Հ. Ալիշան ար-մատ մը այդ ծաղիկէն՝ հետեւեալ քնքոյշ տողներով. « Առաքեսյի պատնիս զարմատ ե. զծաղիկ զարմանայի Մեղուածադիկն. ու-նիմք արդ ի պարտիդի [Մ. Ղազարու] Մե-ղուանոց, գոցե տեսեալ զայն կամ մեղուա-ծաղիկն կենդանացի, կամ մեղուք մեր ծաղ-կեսցիկն »:

Բայց յարմար պարագան ուշ կը ներ-կայանայ:

1887 թուականին Հ. Նուրիխան Ս. Ղազար նորընծայութեան մեկնող երկու պատանիներու միջոցաւ ծաղկամանով կը զրկէ մեղուածադիկը: Ալիշանի ուրախու-թիւնը մեծ կ'ըլլայ. նորահաս մանուկնե-րու ձեռքէն կ'առնու անմեղուկ աւանդը եւ իսկոյն կ'ենթարկէ զայն իր անմիշա-կան խնամքին՝ իրրեկ ծաղկադարման մը, մանաւանդ թէ ինքն իսկ կը դառնայ ճիշդ

անոր սիրահար մեղուն՝ ծծելու անոր խորհրդաւոր թովքէն. և ո՛ր գիտէ, իրարու առնելով ու տարով ինչպիսի՜ քաղցր շարակ կ'ըմպէին անոնք իրարմէ: Ան-ընդհատ կը խնամէ բամբէ օր. անիկայ՝ իր գրաւոր աշխատանաց սթափումի պահե-րուն՝ անմեղ զբօսանք մըն է այլևս, միշտ ակնդէտ մնալով ցունկալի արդիւնքի մը:

Այսպէս ամիսներ խնամելէ վերջ, նոյն իսկ ձմրան դժնդակ օրերուն, մինչ դեռ... մերձաւոր զարնանազուարճ եղանակին իրրեկ փոխարէն կը սպասէր անկէ նորա-բողբոջ կենդանութիւն մը, հրապուրիչ տեսք մը, և ահա մահատեսիլ վիճակի մէջ կը գտնէ զայն, բոլորովին հակոտ-նեայ բնութեան վերազարթումին: Յուսա-րեկ կ'ըլլայ Հ. Ալիշան Մեղուածադիկին այդ աւաղելի վիճակէն, ու կը փութայ ցաւած սրտով մը գլուծել անոր մահը, որոյ պատճառ կը նկատուր կասկածանօք նոյն իսկ իր տարած խնամքը. « Մեղրածա-ղիկ րոյսդ — կը գրէ ան — գողչոյն զձեռն եւ զսկիզբն զարնայնոյն մնացեալ դարար եւ ի նոյն չափ հասակի՝ յորում ենաս այսր, ի դեպ ժամանակի ամանն՝ եւ մեռաս. գոցե իմ են յանցանք, զի շատ շուր ետոս. յու-սամ յայտում ես նուազի կամ զբոյսն ըն-դունել կամ զծաղիկն: Ի միշի հողոյն եւ րենցաւ տկոյր անմազ անհարմատ զետիկ մի, որպէս փոքրիկ զետեանեմոր, և բողի անդ ի կեդակարծ յոյս յարոքեան (Գր. առ Հ. Մ. Նուրիխան 1887. Մայիս 12):

Հ. Ալիշանի ՀԱՅՔՈՒՍԱԿը դեռ երկուն-քի մէջ էր այդ շրջանին. անիկայ դեռ պատրաստուելու հետ էր ու լոյս պիտի տեսնէր տարիներ վերջ, այսինքն 1895-ին: Այդ ծաղիկը լուի բանաստեղծի վայել զրա-զանքը կամ ժամանցը չէր եղած իրեն. անշուշտ այդ հատորին ապագայ Հեռի-նակը մօտէն կ'ուզէր զայն ուսումնասիրել՝

անոր ապանջականութիւն տալէ առաջ իր երկասիրութեան մէջ՝ ուրիշ շատ մը բոյսերու և ծաղիկներու կարգին, որոնց համար ամենուրեք ղիմուաներ կ'ընէր, տեղեկութիւններ կը խնդրէր, ինչպէս գիտեն « Հայրասակ » ի նախաբանը կարդացողները:

Մեղուածադիկը՝ նախ քան Ալիշանի գրքին երևումը՝ տարիներ առաջ կը մտնէ ուրիշ երևելի Մխիթարեանի մը՝ Հ. Մանուէլ Վ. Գալուսեայ հոյակապ երկասիրութեան մէջ՝ այսպէս. CÉRINTHE — Մուսկապիկ կամ լաւ ևս Մեղուածադիկ. — Բոս. ծաղիկ ինչ յոյժ հաճոյական մեղուաց, որ և ասի MÉLINET »: Վերջնոյս համար ալ

կը դնէ. « Բնիկ րարեխան և հարաւային կողմանց Երրուպայ, համադիր և պարզ տեղեւոյք՝ և ծայրարայոս ողիւզաձև ծաղկամբք, որք հաճոյական են մեղուաց, յորոց ժողովեն զգիտք մոմոյ »:

Իսկ Հ. Ալիշան Հայրասակի մէջ ասպէս կը ներկայացնէ իր սիրաւուան ծաղիկը. « Մեղուածադիկ խոտեղեն մի՝ որոյ արմատն սոյս կամ տակ ունի, իսկ ծաղիկն պէսպէս զոյներով և ձեռով մեղառի նմանութիւն ունի, որոյ համար այսպէս կոչեն Պոնտացիք »:

Հ. Ղ. ՏԱՅՆԱՆ

1. Բաղդիր Սր. և Գիտարեմեյ,
2. Հայրասակ, Խ. 1895, էջ 841.

ԳՆԱՀԱՏԱՆՔ Հ. ԱԼԻՇԱՆԻ ՀԱՆՃԱՐԻՆ

(Իր Գրեւելեանն ու մանուսք առիթ)

« Երբ Հ. Ղեռնդ Ալիշան... Հին Հայաստանի աշխարհագրութեան և Հայոց պատմական — մատենագրական կենդանի ճիւղին մէջ առանց երկբայութեան առաջին տեղն կը զբաղէ այսօր իր բազմաթիւ և մեծազոր երկասիրութեամբք: Իսկ իբրեւ բանաստեղծ՝ արդեամբք հայր է արեւմտեան զանէ արդի քարբառով գրող հայ բանաստեղծներուն, որոնցմէ նշանաւորագոյնք իւր ձեռատուն աշակերտքն են:... Այս մեծարգոյ Յոբելինաւորն արդեամբ քչ միայն այս դարուս՝ այլ և բովանդակ հայ մատենագրութեան ամենանշանաւորաց կարգը կը բարձրանայ իւր երկասիրութեամբք:...

(ՀԱՆՈՒՆ ԱՄՍՈՐԵԱՑ, 1890 Յոբել)

« Զեր յոբելեան տօնախմբութիւն մըն է վասն հայ ազգին, որուն փառքն էք իբրեւ բանաստեղծ, հոյակապ գրագէտ, հրապարակագիր, աշխարհաբան, պատմաբան, հնագէտ. հանճեցէ ընդունիլ զյարգանս իմ պահանջման, և եղբայրական բարեմաղթութիւններ »:

(ԽՈՐԷՆ ԱՐԵՎԳԻՍԿ. ՆԱՐԳԵՑ)

« Առ յարգամեծար մեծ արժանաւոր, պատմագիրն, աշխարհագէտն, հնագէտն, վիճագէտն,

թարգմանիչն, բանաստեղծն, գրագէտն, առաքէ ջերմագին բարեմաղթութիւնս »:

ՕՐՄԱՆԵԱՆ ԱՐԵՎԵՍ.

Հայր Ղեռնդ Ալիշանը դարուս հայկական հանճարի ներկայացուցիչն է. իբրեւ բանաստեղծ, բոլոր բանաստեղծների նահապետն է, իբրեւ կեղեցական՝ մի Շնորհալի է, իբրեւ գիտնական՝ մի հանրագէտ է:

« Տարագ » 1901, էջ 401 (Ղ. ԱՂԱՏԱՆԵՍ)

Պարթև հասակով, թիկնեղ և վեհաշուք ծերունի մը կը սպասէի գտնել [զՀ. Ալիշան], և տեսայ փորդիկ, թիկն, գրեթէ աննիւթ էակ մը որ գետնին վրայէն կը սահէր աւելի քան կը քալէր, և որ իր թռչնակի վզին վրայ կը կրէր երկրպագելի զուլն մը ալուր մանուկի — ծերացած հրեշտակ մը կարծես որ երկնքէն փախեր մեր մէջն էր եկեր իր բիւրեղէ երգովը պահ մը մեր ցաւերն անուշցնելու համար և որ կ'արտօնար սակայն վայրկեան մը առաջ վերաթռիլ զէպ ի իր հեռաւոր օդակառոյց կապոյտ բոյնը որուն կարօտն ունէր միտս:

« Ահաբա » 1902. էջ 79 (ԱՐԵՎԱ ԶՕՊԱՆԵԱՆ)
Եւ այլն, և այլն և այլն: